

روانشناسی تربیتی

Educational Psychology

فلا مرزا ویسی

کارشناس ارشد مدیریت آموزشی

در شماره قبل فصلنامه مربیان، جهت آشنایی شما عزیزان به موضوع روان‌شناسی و تعلیم و تربیت، به طرح مطالبی در خصوص روان‌شناسی، آموزش و پرورش ارتباط روان‌شناسی و آموزش و پرورش و مسائل مشترک آن دو پرداختیم که در این شماره به اختصار می‌پردازیم به طرح روان‌شناسی تربیتی در قالب: تعریف، موضوع، موقعیت، هدفها و بالاخره کاربرد روان‌شناسی تربیتی؛ امید آنکه با مطالعه این بخش از فصلنامه با یکی از ابزارهای لازم مربیگری آشنایی اجمالی برای شما عزیزان حاصل گردد.

روان‌شناسی تربیتی یکی از شاخه‌های کاربردی روان‌شناسی و دربرگیرنده چگونگی یادگیری و آموزش است و نیز یکی از مبانی اصلی تکنولوژی آموزشی به شمار می‌آید. به بیان دیگر، روان‌شناسی تربیتی به مطالعه نظام‌دار موارد زیر می‌پردازد:

- ۱- چگونگی و روش‌های یادگیری و تدریس.

- ۲- چگونگی تهیه و ارزیابی وسایل یادگیری و آموزشی از قبیل برنامه‌ها و

کتاب‌های درسی و...

- ۳- اختلال‌های احتمالی یا مشکلات یادگیری دانش‌آموزان و دانشجویان از قبیل

بزهکاری و گریز از مدرسه و...

تعریف روان‌شناسی تربیتی

صاحب نظران این علم، تعاریف متعددی را برای روان‌شناسی تربیتی بیان کرده‌اند که به اختصار به برخی از آن‌ها اشاره می‌کنیم:

- روان‌شناسی تربیتی، عبارت است از: شناختی که از روان‌شناسی به دست می‌آید و در فعالیت‌های کلاس درس و مدرسه، مورد استفاده قرار می‌گیرد.

- روان‌شناسی تربیتی، علم پیچیده‌ای است که در دین، فلسفه و روان‌شناسی محض که شامل مطالعات آزمایشگاهی روی حیوانات است ریشه دارد.

- روان‌شناسی تربیتی، چگونگی کاربرد روش‌های روان‌شناسی را برای مطالعه درس و زندگی مدرسه‌ای، مورد بحث قرار می‌دهد.

- روان‌شناسی تربیتی، یک موضوع یا میدان مطالعه مشخصی است دارای تئوری‌ها، روش‌های تحقیق، مسائل و فنون خاص خودش.

با توجه به این تعاریف و دیدگاه مورد قبول دانشمندان، روان‌شناسی تربیتی به دو امر توجه دارد:

۱- شناخت فرایندهای یادگیری و تدریس.

۲- رشد و گسترش روش‌ها و شیوه‌های اصلاح این فرایندها.

بنابراین روان‌شناسی تربیتی را در مجموع می‌توان چنین تعریف کرد: «کاربرد یافته‌های روان‌شناسی - مخصوصاً درباره یادگیری - را در آموزش و پرورش یا تربیت، روان‌شناسی تربیتی گویند.»^(۱)

موضوع روان‌شناسی تربیتی

برخی از صاحب نظران علوم تربیتی با توجه به این که هدف روان‌شناسی تربیتی را فهم صحیح تر «تعلیم و تربیت» می‌دانند، سه جنبه عمده زیر را برای موضوع آن، مطرح می‌کنند:

۱- یادگیرنده

۲- یادگیری

۳- موقعیت یادگیری یا عوامل و شرایطی که در یادگیرنده و جریان یادگیری

تأثیر می‌کند. (۲)

بر اساس موارد سه گانه فوق حیطه‌های پنج گانه زیر در روان‌شناسی تربیتی مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد:

۱- رشد و پیشرفت انسان: این قسمت شامل اصول رشد، تأثیر وراثت و محیط، محرک‌ها، هوش، سایر استعدادها، رغبت‌ها و تفاوت‌های فردی می‌باشد.

۲- یادگیری: ماهیت یادگیری، عوامل مؤثر در یادگیری، چگونگی تحریک یاد گیرنده، یادگیری مهارت‌ها، استنتاج و حل مسئله، یادگیری طرز برخوردها یا نظرها، اجرای اصول یادگیری در مواد درسی و انتقال یادگیری.

علاوه بر این امور راهنمایی، اداره، کنترل و ارزش سنجی یادگیری، هسته یا اساس کار روان‌شناسی تربیتی است.

۳- شخصیت و سازگاری: این مفاهیم وسیع مربوط به جنبه‌های متعدد شخصیت انسان در سازگاری‌های اجتماعی و عقلانی و همین‌طور مربوط به رشد عقلانی وی می‌باشد. در این باره موضوعاتی از قبیل عواطف، بهداشت روانی شاگرد و معلم، سازگاری بچه‌های استثنایی، تربیت و منس و تأثیر متقابل جنبه اجتماعی با جنبه‌های بدنی، عقلانی و عاطفی رشد را می‌توان بررسی کرد.

۴- اندازه‌گیری و ارزش سنجی: اصول اندازه‌گیری و آزمون و اجرای آن‌ها در اندازه‌گیری هوش و سایر استعدادها، فعالیت درسی، سازگاری و اجرای نتایج این گونه آزمایش‌ها در کار مدرسه.

۵- تکنیک‌ها و روش‌های روان‌شناسی تربیتی: روان‌شناسی تربیتی به عنوان یک رشته علمی برای مطالعه مسائل تربیتی روش و تکنیک‌هایی به وجود آورده است. از جمله روش‌های تحقیق و روش آماری قسمت مهمی از این موضوع است که در این قسمت مورد بحث واقع می‌شود. (۳)

به عبارت دیگر موضوع عمده روان‌شناسی تربیتی «رفتار یادگیری» به ویژه در مدرسه یا آموزشگاه است و پیرامون موارد زیر بحث می‌کند:

۱- محصل یا فراگیر، چه چیزی را می‌تواند یاد بگیرد؟

۲- محصل یا فراگیر، چه وقت می‌تواند یاد بگیرد؟

۳- محصل یا فراگیر، چقدر می‌تواند یاد بگیرد؟

۴- محصل یا فراگیر، چگونه یاد می‌گیرد؟

۵- محصل یا فراگیر، چرا یاد می‌گیرد؟

۶- چگونه و با چه روش هایی می توان یادگیری محصلان را آسان تر و سریع تر ساخت؟

موقعیت روان شناسی تربیتی

روان شناسی تربیتی در واقع، یک علم کاربردی است که از یافته های علوم دیگر و حتی فلسفه های مختلف استفاده می کند و نزدیک ترین حوزه ها یا میدان های شناختی یا علوم که با روان شناسی تربیتی ارتباط مستقیم دارند و بهره برداری مطلوب از این علم بدون آشنایی با آن ها دشوارتر و شاید نیز غیر ممکن است، عبارتند از: روان شناسی، رشد و تکامل شناسی، آموزش و پرورش و جامعه شناسی. نمودار زیر، کیفیت ارتباط این علوم را بهتر نشان می دهد. (۴)

هدف های روان شناسی تربیتی (آموزش و پرورش)

هدف غایی روان شناسی تربیتی را می توان «توانا ساختن معلم به کاربرد مفاهیم و اصول روان شناختی در اصلاح عمل آموزش و پرورش» دانست. اما هدف های تفصیلی آن را به ترتیب ذیل در سه بخش خلاصه می کنیم:

الف - اطلاعات و شناخت های عملی یا عملکردی:

۱- بینش در شناخت «روان پویایی» یا «پویایی شناسی روان».

۲- بینش در معنای کامل اصول روان شناسی تربیتی، نه برای حفظ کردن یا به خاطر سپردن، بلکه به عنوان ابزارهایی که در آموزش و پرورش مؤثر، مورد استفاده قرار می گیرد.

۳- شناخت جنبه های مختلف رشد و تکامل و اثرهای محیطی آن.

۴- آشنایی با مفاهیم فنی برای کسب توانایی شناخت ادبیات شغلی به منظور برقراری ارتباط با همکاران و درک بهتر مسائل حرفه‌ای در معلمی.

ب- مهارت‌ها و توانش‌ها:

۱- توانایی توحید حقایق، اصول و فنون روان‌شناسی تربیتی برای افزایش توانایی معلمی.

۲- مهارت در انتخاب، ساختن و کاربرد وسایل و فنون خاص ارزش‌یابی درسی و رشدی محصلان.

۳- توانایی هماهنگ ساختن کوشش‌های مدرسه با اصول رشد و تکامل محصلان.

۴- توانایی برانگیختن محصلان به حداکثر تلاش در رسیدن به هدف‌های مطلوب.

۵- توانایی ایجاد جوّی در کلاس درس که محصلان و خود معلم بتوانند به حداکثر تحقّق ذات خویشتن، دست یابند.

۶- مهارت در خواندن ادبیات شغلی به منظور دست یافتن به رشد و تکامل شغلی و افزایش کارایی خود در آموزش و پرورش.

ج- گرایش‌ها، رغبت‌ها و درک (ارج گذاری):

۱- محصل را به عنوان یک ارگانیزم در حال رشد و تکامل شناختن، و درک ارزش و مقام او و اعتقاد به رشد نامحدود محصل.

۲- احساس مسؤولیت برای رشد و تکامل همه جانبه محصلان و درک اثر عوامل تربیتی گوناگون - شامل شخصیت خود معلم - در پیشرفت یا تعویق آن رشد و تکامل.

۳- گرایش به هوشیاری شغلی و افتخار به تدریس و اجتناب از رکود و درجا زدن.

۴- ایجاد یک ذهن باز و انتقادی نسبت به روش‌شناسی (متدولوژی) و درک نقش تحقیق در اصلاح آموزش و پرورش.

۵- رغبت افزاینده در روان‌شناسی محصل (کودک، نوجوان، جوان و...) و کاربرد آن در کلاس. (۵)

کاربرد روان‌شناسی تربیتی

روان‌شناسی تربیتی جهت رسیدن به هدف‌های نظام آموزشی، به مربیان و معلمان در زمینه کشف، کاربرد و روش‌ها و شیوه‌های آموزشی و نیز ابزار و وسایل آموزشی کمک می‌کند. مربیان به کمک این علم درمی‌یابند که چگونه یک معلم برای ایفای نقش خود در مقاطع مختلف تحصیلی آماده می‌شود؟ برای تغییر رفتار فراگیران از چه ابزار و

روش‌هایی باید استفاده کرد؟ و این روش‌ها و وسایل آموزشی را در شرایط گوناگون چگونه می‌توان اثر بخش گردانید (۶).

به عبارت دیگر مطالعه روان‌شناسی یادگیری (تربیتی) پایه هر گونه تربیت و آموزش است. در این بخش از مقاله به طور اختصار به برخی از موارد کاربردی و کمک‌های روان‌شناسی تربیتی به مربیان و معلمان اشاره می‌کنیم:

الف - افزایش موفقیت و مهارت معلمان و مربیان در یادگیری دانش‌آموزان از طریق:

۱- شناخت ماهیت و طبیعت عمل یادگیری.

۲- آشنایی با اصول آموزش و به کار بردن شناخت و علم خود در کلاس.

۳- کمک به فراگیران در احترام فائل شدن به یادگیری و آموختن و ایجاد رضایت خاطر برای خود.

۴- ارزش‌یابی استعداد و توانایی خود برای ایجاد و فراهم ساختن محیط درسی که حداکثر درجه یادگیری و رشد و نمو را برانگیزد (۷).

۵- هدف‌های یادگیری.

۶- چگونگی انتقال یادگیری.

۷- انواع یادگیری (حرکتی، شناختی، لفظی، ذهنی یا عقلی، اجتماعی، اخلاقی، عاطفی و یادگیری ساده و پیچیده).

۸- شرایط یادگیری.

۹- حدود یادگیری.

۱۰- عوامل آمادگی یادگیری.

۱۱- قانون‌های یادگیری (قانون اثر و نتیجه، تکرار، آمادگی، مجاورت، بستگی)

۱۲- اصول مکمل قانون‌های یادگیری.

۱۳- انگیزه و انگیزش در یادگیری.

۱۴- مشکلات یادگیری و راه‌های پیشگیری و درمان دشواری‌های یادگیری.

۱۵- جنبه‌های یادگیری. (۸)

۱۶- تأثیر یادگیری قبلی در یادگیری‌های بعدی.

ب - آشنایی معلمان و مربیان با اصول و ابزارهای آموزش:

۱- آشنایی با اصول آموزش و کاربرد شناخت و علم خود در کلاس.

۲- آشنایی با چگونگی میزان تأثیر رشد و تکامل در آموزش و یادگیری.

۳- شناخت استعدادهای لازم برای یادگیری و قانون‌های آن.

- ۴- شناخت چگونگی تأثیر عوامل هیجانی در یادگیری.
- ۵- شناخت چگونگی سنجش یادگیری فراگیران به منظور دریافت میزان و کیفیت پیشرفت آنها و راههای کمک به عقب ماندگان.
- ۶- آشنایی با روش‌های صحیح آموزش مواد مختلف درسی بر پایه کاربرد قانون‌های یادگیری در رشته‌های گوناگون.
- ۷- آشنایی با وسایل لازم برای توضیح و شرح مطالب درسی و چگونگی کاربرد آنها.^(۹)

ج- کمک به معلمان و مربیان در جهت شناخت فراگیران:

- ۱- آیا اضطراب درباره انجام وظایف محوله، تأثیر خوشایندی روی پیشرفت فراگیران (کودک) خواهد گذاشت؟
- ۲- آیا تشویق روی فراگیران (کودکان) بیش‌تر اثر می‌گذارد یا توبیخ؟
- ۳- آیا اگر کودکی (فراگیر) احساس حقارت نماید رفتارهای او طبیعی نخواهد بود؟^(۱۰)

د- کمک به معلمان و مربیان در زمینه شناخت ادراک و این‌که در تدریس خود به نکات زیر توجه نمایند:

- ۱- میزان ادراک به درجه دقت، بستگی دارد.
- ۲- تأثیر تجربه دانش قبلی فراگیران، در مطالب جدید.
- ۳- آگاهی قبلی از اهداف مطالب مورد فراگیری، قوه درک را افزایش می‌دهد.
- ۴- قبل از این‌که به مشاهده جزئیات بپردازیم، کلیات در نظرمان مجسم خواهد شد.
- ۵- کمک به معلمان و مربیان در شناخت عوامل تعیین‌کننده رفتار آدمی که به قرار ذیل می‌باشند:

- ۱- عوامل ژنتیک یا وراثت که به یادگیری بستگی ندارد مانند ساخت و کنش اندام و...
- ۲- عوامل فیزیولوژیک یا عوامل مربوط به وظایف اعضا، مانند بیماری‌های عضوی مثل تومور مغز و...

۳- عوامل روان‌شناختی مانند عواطف، سائقه‌ها و...

۴- عوامل فرهنگی یا اجتماعی (جامعه‌شناختی) مانند آداب و رسوم و...

البته در ارتباط با عوامل یاد شده باید بدانیم که:

- هر عامل، تأثیر خاصی در رفتار فرد دارد.

- بین این عوامل، ارتباط و تعامل وجود دارد.

- همه عوامل در انسان به عنوان یک سیستم عمل می‌کند.
- تأثیر این عوامل بر حسب افراد، فرق می‌کند، به عبارت دیگر ممکن است عامل واحد در افراد مختلف، اثرهای متفاوتی داشته باشد. (۱۱)

و - کمک به معلمان و مربیان در جهت حل مسائل فرایند تدریس:

۱- انتخاب هدف‌ها.

۲- شناخت خصوصیات فراگیران (دانش‌آموزان).

۳- شناخت و کاربرد نظریات مربوط به ماهیت یادگیری.

۴- انتخاب و به کارگیری روشهای تدریس.

۵- ارزش‌یابی یادگیری دانش‌آموزان. (۱۲)

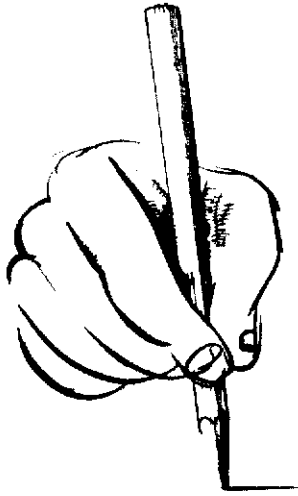
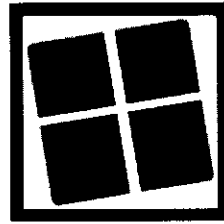
به طور کلی روان‌شناسی تربیتی کمک‌های شایان توجهی در امر آموزش و پرورش یا تربیت در هر نظام آموزشی به مربیان و معلمان در زمینه‌های آشنایی آنان با اصول و فنون تربیت و روش‌ها و ابزارهای مختلف آن می‌کند که در این مقاله پرداختن به همه آن‌ها غیر ممکن است. امید آن که در مقالات دیگر و شماره‌های بعدی به طور تفصیلی به این موضوع بپردازیم.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

- ۱ - مبانی روان‌شناختی آموزش و پرورش، علی اکبر شعاری نژاد، ص ۲۲-۲۱.
- ۲ - روان‌شناسی تربیتی، علی شریعتمداری، ص ۹ و ۱۰.
- ۳ - همان، ص ۱۰ و ۱۱.
- ۴ - مبانی روان‌شناختی آموزش و پرورش، ص ۲۴.
- ۵ - همان، ص ۲۴-۲۶.
- ۶ - برگرفته از نخستین کنفرانس علمی - تخصصی برنامه ریزی درسی، علی اکبر شعاری نژاد، مرکز تحقیقات اسلامی حوزه نمایندگی ولی‌فقیه در سپاه، مهرماه ۱۳۷۸.
- ۷ - برگرفته از روان‌شناسی یادگیری، علی اکبر شعاری نژاد ص ۱۹ - ۲۰.
- ۸ - همان، ص ۲۰ - ۲۶.
- ۹ - همان.
- ۱۰ - روان‌شناسی در خدمت آموزش، لئونور درویل، ترجمه سیاوش کریمی قوانلو، ص ۱۳.
- ۱۱ - مبانی روان‌شناختی آموزش و پرورش، ص ۱۶-۱۷.
- ۱۲ - روان‌شناسی تربیتی، نیت ل. گیج و دیویدسی. بولانیه، ترجمه غلامرضا خوی نژاد، طهوریان، لطف آبادی و... ص ۵۴.

از شما
مربیان عزیز
دعوت
به همکاری
می‌کنیم!

مربیان

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

به یقین هر مربی، گنجینه‌ای از خاطرات و تجربیات تلخ و شیرین
از کلاس درس و فضای آموزشی به همراه دارد که انتقال آن به

دوستان و همکاران،

افزون بر ایجاد تنوع و جذابیت،

مایه پند و عبرت است و می‌تواند برای دیگران

مفید و راهگشا باشد.

از این رو به یاری خداوند متعال

در نظر داریم از شماره‌های آینده

بخش جدید

خاطرات و تجربه‌های مربیان در زمینه‌ی تعلیم و تربیت

را به نام خودتان در این نشریه بگشاییم.

انجام این امر مهم جز با همکاری و همدلی صمیمانه‌ی

شما مربیان عزیز میسر نخواهد بود.

امید آن داریم که ما را با ارسال نامه‌ای هر چند مختصر یاری نمایید.